

JYX

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Säntti, Joonas

Title: Suur****kerhon jälkeenjääneet paperit

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © Säntti & Lukukeskus, 2020

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Säntti, J. (2020). Suur****kerhon jälkeenjääneet paperit. Kiiltomato, 17.9.2020.
<https://kiiltomato.net/katja-raunio-sinun-paivas-koittaa/>

Suur****kerhon jälkeenjääneet paperit

Joonas Sääntti, 17.9.2020

Katja Raunio: Sinun päiväs koittaa 469 s., Teos 2020

Katja Raunio (s. 1985) toinen romaani on absurdin humoristisesti viritetty elämäkerta valtasuvun vesasta, jota kasvatetaan lapsesta asti valtion tulevaksi isähahmoksi. Teos esittelee kaksi päähenkilöä, joista ensimmäinen elää ja vaikuttaa, toinen kertoo ja tulkitsee. Romanin nykyhetkessä arkistovirkailija rakentaa katkonaista ja sivupoluille eksyvää selontekoa kauan sitten kuolleen ”suurmiehen” salatuista jäämistöistä. Aineistojen sisältö vaihtelee voileivänsyöntikisojen kirjelmistä salaisiin puhelutallenteisiin ja panamalaisen asianajotoimiston dokumentteihin. Löytyypä arkiston uumenista puoliksi syöty keksikin.

Kirjailija on siirtänyt 1900-luvun viimeisten vuosikymmenten tunnistettavia tapahtumia ajasta ja maasta toiseen, joten romaani on tavallaan eräänlaista spekulatiivista fiktiota. Tässä vaihtoehdossa Eurooppaa jakaa taloudellisten intressien ohjaama sekaantumisen Liettuan sisällissotaan. Kaikki haluavat osuutensa maan merkittävimmästä luonnonvarasta, meripihkasta. Jokaisen poliittisen päätöksen taustalla saattaa vaikuttaa hämärä ylikansallinen korporaatio. Anton Harmajan vaiheista voi huomata yhteyksiä moneen tosielämän hahmoon, esimerkiksi **Kekkoseen** vanhoilla päivillään. Kömpelyydessään jossain tietoisien harhautuksen ja edesvastuuttoman sekoilun rajalla liikkuvat julkiset puheet toivat juuri nykyhetkessä mieleen erään amerikkalaisen presidentin.

Harmaja on tavallaan nopeasti tunnistettava, toisaalta mainion kärjistetty ja yliampuva muotokuva narsistisesta poliittisesta kiipijästä, joka hyödyntää häikäilemättömästi sukutaustaansa, rahojaan ja äänestäjille kelpavaa cisheteromiehen asemaansa päästäkseen vallankahvaan. Paitsi että Raunio omalaatuisen romanin loppuun päästyään lukija on ehtinyt muutaman kerran ihmetellä, onkoarmaja ”todella” hetero, cis, mies saati vallassa. Tietääkö kertojakaan?

Taitaa olla lähes itsestään selvää, että tällainen vaihtoehtohistoria toimii myös keinona kommentoida epäsuorasti todellisen lähihistorian aiheita ja valta-asetelmiä. Yhtenä esimerkkinä voi mieltää päähenkilöiden asennetta sukupuolirooleihin.

Nuorena poliitikkona Harmaja osallistuu feministiseen keskusteluun kirjoittamalla lehteen ”Isänmaan naisten päiväkäsky”. Sen näkemykset sukupuolten välisistä luonnollisista ja kerrassaan kiistattomista eroista saattavat tuntua romaanin lukijasta oudon tutuilta. Harmajan poliittinen haastaja puolestaan kompastuu alituisen sukupuolensa helmasynteihin, koska yleisö on liian kiinnostunut ”vyötärön kapeuden ja lantion muodokkuuden välisestä kontrastista” (s. 226) kuunnellakseen hänen puheitaan. Nopeasti kohoava valtiomies puolestaan voi luottaa siihen, että johtoasemaan ”tarvittiin vahva miesjohtaja, joka ei tiukassa paikassa rupea itkeskelemään” (s. 46).

Kertojan katse kirjan harvoihin naishenkilöihin on yhtä välinpitämätön. Mielikuvaetuja tarjoava näytösavioliitto rouva Harmajan kanssa saa pikaisen käsittelyn. Hääkuvassa vaimo on kaksoisleuastaan huolimatta tarpeeksi viehättävä ”katsellessaan siinä käytännönläheisesti sulhastaan” (s. 145). Historian suurten tapahtumien kannalta tällaisen sivuhahmon ensimmäistä nimeä ei tarvitse suotta mainita, mutta puolisoa häiritsevät kirjoitusvirheet nostetaan esille.

Tästä huolimatta en luonnehtisi Raunion teosta ensisijaisesti satiiriksi. Siinä on ihan liikaa materiaalia ja ristiriitaiseksi jätettyjä ideoita selvästi kohdennetun poliittisen pilkanteon tarpeisiin.

Oliko tämä lähes suora lainaus vai nykykirjailijan taitavaa imitaatiota? Oikea vastaus kysymykseen ei liene niin tärkeä kuin itse havainto siitä hämmennyksestä, jonka Raunion tekniikka rakentaa.

Hauskimmat ratkaisut eivät liity tarinan tapahtumiin vaan kielen vivahteisiin ja rakenteen kollaasimaisuuteen. Romaani on kuin sarja anakronistisia tyylijäljitelmiä. Harmajan antiikkivertauksilla kyllästetty kirjeenvaihto ja hänen koko lähiseurueensa dialogi kuulostavat paatoksellisessa koukeroisuudessaan ihastuttavan epäuskottavalta. Vielä hämmentävämpi on kertojan tapa tulkita niitä.

Ajastaan eksyneet

Arkiston lehtikuvia, videotallenteita ja uutisdokumentteja tarkastellaan kuten piilomerkityksiä tulvivia taideteoksia. Niistä löytyy vähintään ”aktuaalisuuden illuusiota” ja ”toden tuntua”, hulppeimmillaan kokonaisia maailmanselityksiä. Riemastuttavinta ratkaisussa on se, että tyyli ei oikein pysyvästi paikannu mihinkään aikakauteen. Jotkut kertojan selityksistä ovat kuin renessanssimaalausten kuvailua:

”Näyttämön kaltaisessa tilassa, jota rajaa kasettikatto ja neljä paria illusorisia seinävaatteita, Anton Harmaja ja hänen lähipiirinsä istuvat pitkän pöydän ääressä kuvaajaa vastapäätä. [...] Kuvan pakopiste on juuri Anton Harmajan pään yläpuolella, jolloin hänen hahmonsä muodostaa kuva-alan keskellä eräänlaisen pyramidimuodon. Läsnaolijat eivät vielä ole järjestäytyneet julkaistua valokuvaa leimaavaan eriytymättömään riviin, vaan ovat sijoittuneina kolmen ryhmiin luoden siten muodollisia ja emotionaalisia yhteyksiä [...]” (s. 413.)

Toiset tuovat mieleen kulttuurihistoriallisia murroksia kaikesta mahdollisesta etsivän taidefilosofin:

”Valokuvan hahmot eivät ensinkään muistuta Arkadian runollisia asukkaita – he ovat todellisia maaseudun ihmisiä, maanläheisiä ja aidon tuntuisia. Toiset hahmot niittävät ja sitovat lyhteitä toisten syödessä ja juodessa – yksi on jopa torkahtanut. Talonpojat ovat kuitenkin yksilöitä, ja se itsenäinen elämä, jonka valokuva heille suo, paljastaa toisen kätketyn merkityksen: libertunistisen

ajatuksen ihmisen henkilökohtaisesta suhteesta Jumalaan ja hänen velvollisuudestaan voittaa synnit, joihin mielettömyys häntä ajaa.” (s. 129.)

Oliko tämä lähes suora lainaus vai nykykirjailijan taitavaa imitaatiota? Oikea vastaus kysymykseen ei liene niin tärkeä kuin itse havainto siitä hämmennyksestä, jonka Raunion tekniikka rakentaa. Lähteitä on tuskin tarkoituskaan paikantaa, joten kysymys lainatun ja uudelleen kirjoitetun suhteesta jää avoimeksi. Epämääräisesti tutun retoriikan siirtäminen väärälle aikakaudelle synnyttää joka tapauksessa todella mainiota hämminkiä.

Aikaansa sopimattomat ilmaisut ulottuvat myös itse arkistojen ”dokumentteihin”. 1990-luvun rauhansopimusteksti on täynnä runoeposten ajan retoriikkaa, ja vuoden 2006 valokuvasta löytyy **Holbeinin** 1500-luvun maalauksesta tunnettu pääkalloanamorfoosi. Vanhentuneen Harmajan ulkomuotoa päästetään kommentoimaan joukko 1600-luvun ranskalaisia muistelma- ja matkakirjailijoita: ”hän näytti tavallaan joltain egyptiläiseltä kadunmieheltä” (s. 371). Toisinaan kulttuuriviitteet ovat vähemmän avoimia, kuten kuvauksissa Harmajan ja liikekumppaneiden väkivaltaisista seksileikeistä, joiden vaikutteita voisi etsiä ainakin **Georges Bataillen** sivuilta.

Tietoisien vanhanaikainen tyyli näkyy myös lukujen alaotsikoinnissa, joissa esitetään mahtipontisesti tiivistys lukujen aiheista ja teemoista. Näiden vastakohtana arkistonhoitajan työtä valotetaan kuivakkaan asiallisilla luennoilla arkistoinnin teoriasta ja postmodernista arkistofilosofiasta, ihan oikeine tutkijanimineen. Jos Harmajan persoona on vähän skitsofreeninen, saman voi todeta romaanin kertojahahmostakin.

Kertoja innostuu esittämään pitkälle vietyjä tulkintoja litteroimiensa puhelutallenteiden äänensävyistä ja puhujien piilevistä motiiveista. Antonin ja erittäin läheisen miesystävän kirjeenvaihdossa esiintyvän R-kirjaimen voisi helposti ymmärtää rakkaan puhutteluksi, mutta kertoja päätyy pohtimaan, olisiko kyse talousmatemaattisesta koron symbolista tai sittenkin viittaus röntgensäteeseen. Käyttämällä tällaista innokkaasti ylitulkitsevaa kertojaa Raunion kirja ikään kuin parodioi valmiiksi kaikki tulkinnat myös itsestään.

Keinovalikoimat oivaltavassa käytössä

Kertomistilanteen ja kertovan ”minän” oudontaminen on näkynyt vahvasti saman kustantamon viime vuosina julkaisemissa kokeellisissa proosateoksissa. Tässä mielessä kiinnostavia vertailukohteita tarjoavat esimerkiksi **Marjo Niemen, Alexandra Salmelan, Anu Kaajan ja Maija Muinosen** kokeelliset proosateokset. Raunion luoma arkistovirkailija on vahva persoona, mutta ilman perinteisen henkilö-kertojan realistista taustoitusta ja paikantamista.

Tekstimateriaalin kierrätys ja sen päälle kirjoittaminen muistuttaa myös **Jaakko Yli-Juonikkaan** romaaneista, ja poliittisen lähihistorian absurdi kommentaari tuo tietysti mieleen *Jatkosota-ekstran* (2017). Henkilönimetkin voisivat olla toisen kirjailijan kokeellisten mysteerien harmaita tekstiolentoja: Thor Fist, Kustaa Harmaja, Judas Berglund, Peter Königsson ja Märta Ulfsparre.

Raunio hyödyntää kirjan materiaalisella olemuksella ja proosan konventioilla leikkiviä ratkaisuharkiten. Esimerkiksi nykyfiktiossa jo hyvin yleinen sähköpostiviestien käyttäminen ei jää kirjasimen ja sivun yleisilmeen muuttamiseksi. Raunio on käyttänyt viestiketjujen peräkkäisyyttä ja niihin kuuluvaa sitaattirakennetta, joten asian kontekstit hahmottaakseen täytyy odottaa

”ensimmäiseen” viestiin pääsemistä – tai kenties lukea käänteisessä järjestyksessä. Tämän tyylinen taustatiedon kätkeyminen ja lukijan juksaaminen toistuu teoskokonaisuudessa myös henkilökuvausten kannalta. Toisinaan pimitetyn informaation merkiksi on jätetty musta laatikko keskelle virkettä.

”Hyvä kirjallisuus hyödyntää keinoja, jotka ovat ennen kaikkea kirjallisuudelle mahdollisia”, Raunio totesi parin vuoden takaisessa esseessään (*Suo, kuokka ja diversiteetti, omega*, s.152). Kirjailija selvästi kuuluu niihin aikalaisiin, jotka ovat erityisen kiinnostuneita kielen mahdollisuuksista ja romaanin kompositiosta. Kyseisessä tekstissä Raunio tarkasteli saksalaisen **Heinrich Böllin** romaania *Nainen ryhmäkuvassa* (1971), ja se tuntuisi avaavan myös hänen oman uutuusteoksensa poetiikkaa: pätevän tai ”todenmukaisen” elämäkerran mahdottomuus ja monin tavoin epäluotettavalla kertojaäänellä leikittely kuuluvat molempien keskeisiin ideoihin. Muotoratkaisut eivät vain tue tematiikkaa, vaan muoto on itsessään sisältöä.

Kirjailija selvästi kuuluu niihin aikalaisiin, jotka ovat erityisen kiinnostuneita kielen mahdollisuuksista ja romaanin kompositiosta.

Tämä asennoituminen herättää kunnioitusta. Kriitikkona en silti voi jättää sanomatta, että kaipasin kerrontaan lisää vetävyyttä, jonkinlaista tyylin tuntuuutta, joka läpäisisi kaikkivaltiaan ironian. Raunion vuoden 2015 romaanesikoinen *Käy kaikki toteen* oli lyhyemmästä mitastaan huolimatta tässä mielessä hieman samanlainen kokemus: ihailin ideoiden runsautta, mutta kirjan ajattelemisen oli toisinaan tyydyttävämpää kuin sen lukeminen. Toisen romaanin puolimatkaan päästyäni osasin jo paremmin antautua epäyhtenäisyyden lumolle ja hihkua taitavien yksityiskohtien parissa. Niinpä lukukokemuksesta jäi päällimmäisenä mieleen oivallusten ja jatkuvien yllätysten tuottama ilo.